

Gelezen

MOEDERTAAL LEREN DOCEREN

Onder redactie van Jacques de Vroomen, 1982, 278 pag.,
ISBN 90 01 92410 7, Uitgeverij Wolters-Noordhoff,
prijs f 40,-.

Uit Nijmegen kwamen in het verleden de readers: dikke, slapgekafted en daardoor tuitelige bundels met een keur van artikelen van allerlei herkomst, verzameld rond bepaalde aspecten van het moedertaalonderwijs. Ik deed er niet veel mee, maar ze gaven mij wel het veilige gevoel dat ik er het voornaamste over zo'n onderdeel mee in huis had.

Nu ligt er weer een Nijmeegse bundel voor me, ditmaal een goed in de hand liggend boekwerk met artikelen die er speciaal voor zijn geschreven, rond het thema: de opleiding tot moedertaalleraar. Het is door de samenstellers opgedragen aan hun ex-collega, de oerbundelaar Frans Peeters, die vijftientig jaar vakdidacticus Nederlands is geweest aan de Nijmeegse universiteit.

Moedertaal leren doceren, aldus de inleiding, is bedoeld voor ieder die belangstelling heeft voor het onderwijs in de moedertaal, maar vooral voor wie betrokken is bij het opleiden van moedertaalleraars. Het bevat zestien artikelen, tot hoofdstukken gegroepeerd rond vier thema's.

Hoofdstuk 1 geeft een historische blik op de ontwikkeling van het vak moedertaal en de moedertaaldidactiek bij een opleiding voor kleuterleidster, een pedagogische academie, een nieuwe lerarenopleiding en een universitaire lerarenopleiding. In hoofdstuk 2 wordt de kloof tussen de opleidingsinstituten en de praktijk ook weer longitudinaal behandeld, met name hoe er via de stage-opzet overbruggingspogingen worden gedaan. Hoofdstuk 3 bevat beschrijvingen van na- en bijscholingservaringen en het vierde hoofdstuk is gewijd aan de lerarenopleidingen in Duitsland, Engeland, Vlaams-België en Zweden.

De bedoeling van deze verzameling is dat we er iets uit leren voor de toekomstige ontwikkeling van onze opleidingen, door eens achterom te kijken en opzij, naar de ontwikkeling van andere opleidingstypen dus en naar andere landen.

Ik wil de zestien bijdragen dan ook niet apart bespreken maar in het algemeen eens nagaan wat deze bundel mij te bieden heeft voor

het oplossen van een van de essentieelste problemen van de leerarsopleidingen, namelijk het probleem van de kloven. Kloven tussen de vakken en de didactiek ervan; tussen de vakken onderling (de realiteit is niet opgesplitst in vakken); tussen alles wat de opleiding leert en de praktijk van het lesgeven in de school; en, niet in de laatste plaats, die tussen de school en de maatschappij.

Vijftien jaar geleden waren die kloven dieper en breder: toen leek de klos een "veredelde mavo", de PA's werden schertsend "kulo's" genoemd (kolossaal uitgebreid lager onderwijs), de vakdidactiek aan de universiteiten stond in de kinderschoenen en de NLO's waren nog niet eens geconcipieerd.

Wat leert ons nu de historie ten aanzien van mogelijke overbruggingstechnieken? In de eerste plaats dat er ruimte moet zijn om te experimenteren. Er moet niet teveel vastliggen aan leerplannen en exameneisen. "De vakgroep Nederlands van de SOL heeft een redelijk goed studieprogramma kunnen ontwikkelen mede dank zij het feit dat de NLO's zijn ondergebracht in de Experimentenwet. Het zal veel moeilijker worden om in te spelen op ontwikkelingen in het onderwijs als er door een ander wettelijk kader, bijvoorbeeld dat van de WVO, teveel zaken komen vast te liggen zoals urentallen voor docenten en studenten" (p.60).

Ten tweede lijkt het de meeste schrijvers belangrijk dat alle opleiders zich gezamenlijk voor de praktijkbegeleiding verantwoordelijk voelen. Bij de SOL zijn geen aparte docenten die vakdidactiek onderwijzen. Er is ook geen aparte sectie onderwijskunde. In principe geeft iedere vakdocent ook de didactische cursussen. Ook het centrale-praktijksysteem in Middelburg, waarbij alle vakdidactici rouleren langs stagescholen, blijkt samenbindend te werken. Er vindt een gezamenlijke evaluatie plaats; daardoor "ga je de studenten beter kennen maar evenzeer elkaars werkteerein en praktische frustraties." "Zo groeit een docentencorps naar een onderlinge band (in werkverhoudingen) en een begin van visie-ontwikkeling met betrekking tot opleidingsonderwijs toe" (p.29). Dat contacten tussen alle betrokkenen belangrijk zijn, blijkt evenzeer uit een ontwikkelingsexperiment aan "De Him" te Sneek, waar studenten, mentoren en docenten in een instituutswerkgroep de knelpunten op het gebied van de praktische vorming hebben geïnventariseerd en men tot een nieuw stageplan kwam waar integratie en differentiatie voorop stonden. Maar "wil het driehoeksoverleg tussen mentor, student en opleidingsdocent zinvol kunnen zijn, dan zal de situatie op de leerschool nog meer centraal moeten staan" (p.110). Een dergelijk geluid klinkt ook uit Tilburg: "Wanneer de schoolpracticumdocent zijn lesopdrachten maakt in overleg met de vakdocent, wanneer de student zijn lessen voorbereidt in samenwerking met de SPD en vakdocent, wanneer de vakdocent de lessen die met zijn hulp zijn voorbereid ook zelf mee observeert en evalueert, dan is een optimale terugkoppeling gegarandeerd, maar deze

voorwaarden kunnen alleen worden vervuld indien de vakdidactici en de afdelingsonderwijskundige een zware coördinerende taak op zich nemen" (p.121).

In de derde plaats is het noodzakelijk dat bij het onderwijs niet van de disciplines wordt uitgegaan maar van de problemen uit het veld. Dat klinkt in alle artikelen door, al verschillen de termen ervoor wel eens; probleemgericht (Zweden), cursistgericht (LOLA), de optiek van het veld (PDI-Utrecht), en mooist van al: normatief-reëducatief, dat is de strategie die niet alleen uitgaat van de behoeften van de cursisten maar die ook aansluit bij hun normen en waarden (p.186). Omdat de mensen uit het veld zelf het minst ver afstaan van de problemen van dat veld, is het niet zo verwonderlijk dat nascholingen door collega's in België zo'n succes zijn. Dat is ook het geval bij het Mavo-project dat werkt met vrijgestelde leraren als begeleiders en producenten van lesmateriaal. Tenslotte spelen ook bij de Britse teachers' centres de leraren zelf een beslissende rol.

De oplossing lijkt dan ook te liggen in de richting van een grotere verantwoordelijkheid van de (aanstaande) leraar voor zijn opleiding. Dat houdt zeker in dat er meer ruimte voor differentiatie moet komen (p.94). Daar het studenten echter vaak moeite kost de relevantie van de aangeboden programma's te beoordelen, streeft men er naar de contacten met de school al vroeg in het programma te doen plaatsvinden; maar ook komt herhaaldelijk het idee van in-service-training op, zowel in de individuele eindstage van het PDI-Utrecht, als in het veelgenoemde supervisieboek van Griffioen, in het Engelse inductiejaar en de plannen voor twintig weken verplichte nascholing in Zweden.

Uit Zweden komt trouwens ook een interessant voorstel om alleen die mensen tot de leraarsopleiding toe te laten die minstens 15 maanden beroepservaring buiten het onderwijs hebben. Dat zou er eventueel toe kunnen leiden dat de kloof tussen school en maatschappij wordt versmald, evenals ouderparticipatie bij innovatie in de school (zoals het geval was in een project dat door de schooladviesdienst Nijmegen is begeleid) die overbruggende functie zou kunnen bezitten (p.155).

Of schoolbegeleiding wel altijd aan een schooladviesdienst moet worden toevertrouwd wordt elders overigens betwijfeld; het levert weer een extra kloof op: (...) "het opleidingsinstituut (zal) moeten kunnen uitgroeien tot een regionaal onderwijscentrum waarin initiële opleiding, begeleiding en nascholing hun natuurlijke plaats hebben gekregen. (...) Zolang dat niet het geval is loopt de initiële opleiding de grote kans de studenten meer op te leiden voor de school van gisteren dan voor de basisschool van morgen" (p.113).

Samengevat: ruimte om te experimenteren, contact tussen alle betrokkenen, uitgaan van de behoeften van de cursisten, differentiatie, in-service-training en nascholing. Daarbij voor al die taken

te zamen één onderwijscentrum.

Heeft Moedertaal leren doceren me nu wat nieuws geleerd over het probleem van de kloven? Ja en nee. Het nieuwe zit hem vooral daarin dat het me duidelijker is geworden dat er overal met dit probleem geworsteld wordt en dat in bijna alle bijdragen de suggesties voor een oplossing in dezelfde richting wijzen.

Er zitten trouwens meer interessante krenten in de pap en ik denk dat iedereen er wel een paar van zijn gading in zal aantreffen. Jammer is daarom dat het boek niet erg toegankelijk is door het ontbreken van een gedetailleerde inhoudsopgave. Wie bijvoorbeeld te weten wil komen hoe differentiatiemogelijkheden bij de verschillende opleidingen zijn gerealiseerd, moet daarvoor het boek helemaal doorzoeken. Dat is niet zo bezwaarlijk voor wie ruim in zijn tijd zit, want vrijwel alle bijdragen zijn heel leesbaar geschreven, maar aan de andere kant bevatten ze voor mij weer niet zoveel bruikbaar nieuws dat ik die tijd goed besteed vind. Gelukkig hebben de meeste bijdragen een samenvatting tot slot, en zo kan de lezer met haast toch via de conclusies een globaal overzicht krijgen.

Overigens vraag ik me af in hoeverre de beschreven ervaringen nu representatief zijn voor de situatie in ons land? Als we de lijst van medewerkers langslopen lijkt er sprake te zijn van een premature landelijke taakverdeling: acht uit Nijmegen, zes uit Utrecht en van de overige zeven komen er dan nog vier van beneden de grote rivieren. Was er nu meer naar het noorden en naar het westen minder kwaliteit? Of minder bereidwilligheid om aan dit boek mee te werken?

In elk geval vind ik het bijzonder jammer dat er geen bijdrage in staat van een universitair vakinstituut. Ook daar hebben zich toch wel een aantal verheugende ontwikkeling in de richting van de praktijk voorgedaan.

Tenslotte: het is niet verwonderlijk dat uit de meeste bijdragen een gezonde zelfkritiek klinkt. Opleiders die er naar streven hun studenten zelfevaluatie bij te brengen, blijken gelukkig zelf in hoge mate over dit vermogen te beschikken. Dat is een verheugend teken, maar moet er niet toe leiden dat er helemaal geen tevredenheid wordt gevoeld over alles wat er de laatste decade bij de leerarsopleidingen is bereikt.

Amsterdam, december 1982

Dana Constandse